

УДК 347.611

ПОНЯТТЯ «РОДИЧ», «ЧЛЕН СІМ'Ї» ТА СУМІЖНІ З НИМИ КАТЕГОРІЇ

Розгон О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація: У статті аналізуються такі поняття як «сім'я», «члени сім'ї», «родичі», «близькі родичі», «близькі особи», оскільки вони використовуються у різних галузях права: цивільному, кримінальному, житловому тощо, а отже у різних законах і кожен має свою специфіку. У дослідженні розглянуті проблеми, пов'язані з тлумаченням цих категорій у різних законах. Придільена увага й недолікам у законодавчому регулюванні цих категорій.

Ключові слова: родичі, члени сім'ї, сім'я, спорідненість, близькі особи, близькі родичі.

Аннотация: В статье анализируются такие понятия как «семья», «члены семьи», «родственники», «близкие родственники», «близкие лица», поскольку они используются в разных отраслях права: гражданском, уголовном, жилищном и т.д., а следовательно в различных законах и каждый имеет свою специфику. В исследовании рассмотрены проблемы, связанные с толкованием этих категорий в различных законах. Уделено внимание и недостаткам в законодательном регулировании этих категорий.

Ключевые слова: родственники, члены семьи, семья, родство, близкие лица, близкие родственники.

Annotation: This article analyzes the concepts of «family», «family members», «family», «close relatives», «close persons» as they are used in areas of law: civil, criminal, housing, and therefore different laws and each has its own specifics. In a study of the problems associated with the interpretation of these categories in different laws. Paid attention to shortcomings in the law and regulation of these categories.

Key words: relatives, family members, family, kinship, close person, close relatives.

Цінність сімейної підтримки залежить від соціального стану сім'ї. І при цьому велике значення мають члени сім'ї та родичі.

У доктрині та у законодавстві наявними є такі поняття як «сім'я», «члени сім'ї», «родичі», «близькі родичі», «близькі особи» тощо, проте, аналіз чинного законодавства дає можливість стверджувати, що ці поняття мають суттєві відмінності. А тому постає нагальна потреба в чіткому окресленні такої категорії, як «родичі», «члени сім'ї» і встановленні їх місця у законодавстві України.

Проблема розгляду цих категорій була предметом спеціального дослідження таких вчених, як: Є.М. Багач, Ю.В. Білоусов, В.І. Бошко, Я.Р. Веберс, Н.М. Єршова, В.А. Рясенцева, В.С. Тадевосян, Я.М.Шевченко.

Метою статті є аналіз таких понять як «сім'я», «члени сім'ї», «родичі», «близькі родичі», «близькі особи» та встановленні їх місця у законодавстві України.

Вказані дефініції використовуються у різних галузях права. Але спочатку зазначимо як у Основному законі. У Конституції України терміни «сім'я», «члени сім'ї», «родичі», «сімейне життя», «утримання» тощо вживаються без визначення змісту і тлумачення.

В ч. 2 ст. 3 СК України вказується, що сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

По-перше, спільність проживання не є обов'язковою для подружжя. В ст. 3 СК України зокрема вказано, що подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Натомість ми маємо два по суті

протилежні правила. Згідно з першим, кожен з подружжя може вільно обирати місце проживання, згідно з другим – подружжя може залишити сім'ю лише при наявності поважних причин, в іншому випадку подружжя не буде вважатися сім'єю.

По-друге, дитина також може не проживати разом із своїми батьками і це не буде впливати на її сімейний стан. В абз. 3 ч. 2 ст. 3 СК України сказано, що дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Однак цей момент також викликає питання.

Зокрема, якщо батьки між собою проживають окремо, то дитина може проживати з одним з них. Зрозуміло, що за таких обставин дитина вважатиметься членом сім'ї саме того з батьків, з ким вона проживає. Таким чином ст. 3 СК України має бути доповнена ще одним правилом, що у разі роздільного проживання батьків дитина належить до сім'ї того з них, з яким вона проживає, і не належить до сім'ї другого з батьків.

По-третє, права члена сім'ї має одинока особа (ч. 3). Зрозуміло, що така особа тому і вважається одинокою, що проживає окремо від інших осіб. У зв'язку з цим спільність проживання як характерна ознака сім'ї не може застосовуватися до одиноких осіб [1].

Отже, «члени сім'ї» – це особи, які перебувають у шлюбі, їхні діти, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Для більш широкого розуміння поняття «член сім'ї» Конституційний Суд України навів у своєму Рішенні від 03 червня 1999 року (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї»). Так, до кола членів сім'ї, наприклад, військовослужбовця, належать його (її) дружина (чоловік), їх діти і батьки. Діти є членами

сім'ї незалежно від того, чи є це діти будь-кого з подружжя, спільні або усиновлені, народжені у шлюбі або позашлюбні. Членами сім'ї можуть бути визнані й інші особи за умов постійного проживання разом з суб'єктом права на пільги і ведення з ним спільного господарства, тобто не лише його (її) близькі родичі (рідні брати, сестри, онуки, дід, баба), але й інші родичі або особи, які не перебувають з військовослужбовцем у безпосередніх родинних зв'язках (неповнорідні брати, сестри; зять, невістка; вітчим, мачуха; опікуни, піклувальники, пасинки, падчерики та інші).

Схожі тлумачення до визначення «члени сім'ї» має норма ст.1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 № 2789-III. Членами сім'ї є особи, які перебувають у шлюбі; проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою; їхні діти; особи, які перебувають під опікою чи піклуванням; є родичами прямої або непрямой лінії споріднення за умови спільного проживання.

Згідно ст. 64, 156 ЖК УРСР, до членів сім'ї власника будинку (квартири) належать дружина власника, їх діти і батьки; членами сім'ї власника може бути визнано й інших осіб, якщо ці особи постійно проживають разом з власником і ведуть з ним спільне господарство.

Члени сім'ї власника житлового приміщення мають право на проживання з власником та користування житловим приміщенням на підставі сервітуту. Законодавство пов'язує такий сервітут з спільним веденням господарства членами однієї сім'ї при умові, що його ведення не можливе без спільного проживання членів сім'ї. Таким чином, підставами вважати особу членом сім'ї власника є наявність сімейних відносин, ведення спільно господарства, яке не можливе без спільного проживання з власником, а також взаємні сімейні права та обов'язки з власником.

Не встановлено єдиних критеріїв до переліку членів сім'ї за міжнародно-правовими актами. Так, відповідно до статті 16 Загальної декларації прав людини (прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, резолюція № 217 А/III), пункту 2 статті 23 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року, резолюція № 2200 А/XXI, ратифікованого Указом Президії Верховної Ради УРСР від 19 жовтня 1973 року № 2148-VIII) за чоловіками і жінками, які досягли шлюбного віку, визнається право на укладення шлюбу і право засновувати сім'ю. Статтею 1 Консульської конвенції між Україною і Республікою Куба від 23 вересня 2002 року передбачено, що «член сім'ї» означає дружину (чоловіка), дітей, батьків працівника консульської установи, а також інших осіб, які проживають разом з ними і знаходяться на його утриманні.

Таким чином, законодавець не встановив вичерпного переліку осіб, які належать до кола членів сім'ї наймача.

Стаття 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 № 3206-VI, визначає, що близькі особи – це чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок,

падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 4 цього Закону, в тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі та члени сім'ї – особи, які перебувають у шлюбі, а також їхні діти, в тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Також має значення для правильного застосування положень ст.ст. 8-9 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» щодо одержання дарунків (пожертв) і обмеження роботи близьких осіб, а також ст. 20 Закону щодо захисту від протиправних посягань на життя, здоров'я, житло та інше майно осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, а також близьких їм осіб.

Отже, Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» використовує два тотожними за змістом поняттями «близькі особи» та «члени сім'ї»: чоловік, дружина (особи, які перебувають у шлюбі), батько, мати (батьки), син, дочка (діти, в тому числі повнолітні). Отже, одна і та сама особа може бути одночасно як близькою особою, так і членом сім'ї.

Вважаємо, що до членів сім'ї можна було включити і усиновлену дитину, оскільки усиновлення встановлює між усиновителем та усиновленим правові відносини, які існують між батьками та дітьми.

Поняття «близькі особи», як воно визначене в Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції», складається із двох альтернативних варіантів (форм): по-перше, за будь-яких обставин близькими особами є певні категорії близьких родичів, а саме: чоловік, дружина, діти, батьки, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, усиновлювачі, усиновлені суб'єкта відповідальності за корупційні правопорушення; по-друге, інші особи можуть бути визнані близькими особами за умови таких ознак: спільне проживання (перебуваючи у шлюбі) і ті які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі; пов'язаність спільним побутом, наявність взаємних прав та обов'язків із суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення.

Критерії того, що саме слід вважати спільним проживанням і спільним побутом законодавство не визначає.

Поняття «родич» використовується у різних законах, а отже і у галузях, таким чином має міжгалузевий характер. Вважаємо, що така категорія як родичі включає в себе саме такі категорії, як близькі родичі та інші родичі та є загальним поняттям. Кожна з категорій має своє власне визначення. Щоб це визначити з'ясуємо детально поняття «сім'я».

Зауважимо, що в юридичній літературі під сім'єю розуміють: а) союз осіб, пов'язаних шлюбом чи родинністю [2, с. 80]; б) союз осіб, заснований на вільному і рівноправному шлюбові, близькій

родинності, усиновленні чи іншій формі виховання дитини і який характеризується спільністю життя та інтересів цих осіб, наділених відповідними правами і обов'язкам [10, с. 47]; в) об'єднання осіб, що природно формується в реальному житті, ґрунтується на шлюбі, родинності, усиновленні чи інших формах відносин між цими особами і характеризується спільністю духовного, матеріального життя та інтересів, що забезпечують продовження роду і виховання дітей [6, с. 123]; г) цілісне соціальне утворення, що характеризується внутрішньою єдністю частин в єдине ціле [11, с. 7–8]; р) активна соціальна група, побудована на шлюбі чи на родинних відносинах [5, с. 17]; д) первинний і багатогранний осередок нашого суспільства [7, с. 6; 8, с. 5–8].

Тобто близькість осіб, які входять до членів сім'ї ґрунтується, перш за все, на шлюбі (чоловік, дружина) і кровній спорідненості (діти, батьки, інші родичі), а крім того, може виникати за іншими підставами (усиновлені, ін.).

Спорідненість слід розглядати через категорію «родинність». Взагалі родинність є підставою виникнення сімейних правовідносин лише тоді, коли з нею безпосередньо пов'язане сімейним законодавством настання певних правових наслідків.

Поняття родинності є дискусійним у юридичній науці. Різне розуміння категорії родинності у науці зумовило виділення двох видів родинності: 1. Родинність слід розглядати як зв'язок осіб, які мають лише кровну спорідненість, тобто у такому випадку відносини родинності будуть мати місце лише у разі біологічного зв'язку між особами, що походять один від одного чи спільного пращура та як чинник у встановленні факту наявності між суб'єктами сімейних правовідносин. Кровна спорідненість у якості юридичного факту обов'язково виступає тільки при умові реєстрації акта родинності. В ряді випадків кровна спорідненість породжує безпосередні правові зв'язки без будь-якої реєстрації [4, с. 38]. 2. Родинність заснована не на кровній спорідненості осіб, а на правовому зв'язку, тобто родинність має здебільшого соціальні риси. Спільність крові сама по собі значення може не мати [3, с. 30].

Кровна спорідненість – це такий зв'язок між людьми, який указує на походження однієї особи від іншого або від їх загального предка. Таке кровне споріднення може бути лише у випадках, передбачених законом.

Бокова спорідненість між особами, які походять від загального предка (брати і сестри тощо). Якщо діти народжуються від спільних батьків, вони є повнорідними.

Ступінь спорідненості – це коло народжень, що передували виникненню споріднення двох осіб, за винятком народження їх предка. Так, дід і онук перебувають у другому ступені споріднення, оскільки для його виникнення потрібно два народження окрім народження діда: народження матері онука (доньки діда) та народження самого онука.

Родичі – фізичні особи, які походять один від одного або від спільних пращурів. А отже, близькі родичі – це фізичні особи, союз яких засновано

близькій родинності (батьки, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки).

Такі категорії, як родичі та близькі родичі використовує ЦК України. Так, у ч. 2 ст. 23 ЦК України йдеться про те, що моральна шкода полягає у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів.

Так, у ст. 68 ЦК України містяться положення про те, що опікун, його дружина, чоловік та близькі родичі (батьки, діти, брати, сестри) не можуть укладати з підопічним договорів, крім передавання майна підопічному у власність за договором дарування або у безоплатне користування за договором позички.

КПК України від 13.04.2012 № 4651-VI у ст. 3 ототожнює такі поняття, як близькі родичі та члени сім'ї це – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Також поняття близькі родичі надано у ч. 2 ст. 2 Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 № 3781-XII – це батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки, посягання на життя, здоров'я, житло і майно яких перешкоджає виконанню працівниками суду і правоохоронних органів покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав.

Але вважаємо, що дружина (чоловік) не можуть бути зазначені у цьому переліку, оскільки за ст. 21 СК України шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органи державної реєстрації актів цивільного стану. Своєцтво – це відносини між людьми, які виникають зі шлюбного союзу одного з родичів: відносини між подружжям і родичами іншого з подружжя, а також між родичами подружжя [9, с. 19]. Таким чином ознаками своцтва буде: виникає зі шлюбу; не засновані на кровній близькості; виникає коли є живі родичі чоловіка і (або) жінки на момент укладення шлюбу.

Отже, подружжя – це члени сім'ї один до одного, але вони не є родичами.

За ч. 1 ст. 1 СК України згадує поняття «родичі» визначає засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів. Отже, є категорія інші члени сім'ї та можливо інші родичі.

У свою чергу іншими родичами будуть всі ті особи, які не входять до поняття «близькі родичі».

Це може бути тітка та племінниця, дядько й племінник тощо. Частина 4 ст. 2 зазначає, що СК України не регулює сімейні відносини між двоюрідними братами та сестрами, тіткою, дядьком та племінницею, племінником і між іншими родичами за походженням.

Також до таких родичів, вважаємо, слід віднести випадки: якщо спільним є тільки один з батьків, діти є неповнорідними, а якщо діти походять від спільного батька і різних матерів, вони є єдинокровними, якщо спільна матір, але різні батьки, діти є єдиноутробними.

Інші родичі, крім перелічених в абзаці третьому ст. 1 Закону «Про засади запобігання і протидії корупції» (зокрема, діти, батьки, рідні брати і сестри одного з подружжя, двоюрідні брати і сестри), як кровні, так і родичі за шлюбним (свати, свояки) чи духовним (куми) союзом можуть бути віднесені до близьких осіб за наявності таких самих трьох ознак.

Отже, з аналізу нормативно-правових актів вважаємо, що законодавець такі поняття, як «члени сім'ї», «родичі», «близькі родичі», «близькі особи» де в чому є східними, але мають розмежовуватися, оскільки у протилежному випадку може призвести до помилок у праворозумінні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багач Е.М., Білоусов Ю.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. Авт. колектив Багач Е. М., Білоусов Ю. В., Ватрас В. А., Давидова Н. О., Козинець А. О. – К.: Ліга 2010. – 577 с. [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: http://all-books.biz/semeynoe-pravo_uchebnik/stattya-simya.html

2. Бошко В.И. Очерки советского семейного права. Перераб. и доп. д.ю.н., проф. В. Л. Рясенцевым. – К.: Госполитиздат УССР, 1952. – 372 с.

3. Веберс Я.Р. Понятие родства как основания возникновения прав и обязанностей // Вестник МГУ. Серия Право. – 1962. – № 4. – С. 29-37

4. Ворожейкин Е. М. Семейные правоотношения в СССР. – М.: Юридическая литература, 1972. – 336 с.

5. Королев Ю.А. Конституция СССР – правовая основа построения брачно-семейных отношений. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 192 с.

6. Маслов В.Ф., Подопригора З.А., Пушкин А.А. Действующее законодательство о браке и семье. – Харьков: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1972. – 212 с.

7. Ершова Н.М. Вопросы семьи в гражданском праве. – М.: Юрид. лит., 1977. – 176 с.

8. Тадевосян В.С. Семья и закон. – М.: Знание, 1974. – 80 с.

9. Сімейне право України (у схемах): Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2005. – 160 с.

10. Советское семейное право / Под ред. В.А. Рясенцева. – М.: Юрид. лит., 1982. – 256 с.

11. Шевченко Я.Н. Совершенствование законодательства о браке и семье: Теоретические проблемы соотношения гражданского и семейного законодательства. – К.: Наук. думка, 1986. – 168 с.

УДК 346:334.7

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОЦЕДУРИ СТВОРЕННЯ КОМПАНІЙ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Товкун І. М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Анотація: У статті досліджуються питання законодавчого регулювання процедури створення та діяльності компаній у країнах-членах ЄС. Проаналізовані та визначені основні тенденції розвитку європейського законодавства стосовно створення та діяльності компаній. Надані пропозиції щодо розвитку корпоративного законодавства. Зроблений висновок про те, що корпоративне законодавство у ЄС повинно фокусуватися на формуванні основних правил, на чіткому визначенні повноважень органів управління компанії, а також адміністративних і судових органів, тому що такий підхід дозволить підвищити передбачуваність умов розвитку процедур створення та діяльності компаній.

Ключові слова: акції компанії, корпоративне право, директива, товариство.

Аннотация: В статье исследуются вопросы законодательного регулирования процедуры создания и деятельности компаний в странах-членах ЕС. Проанализированы и определены основные тенденции развития европейского законодательства относительно создания и деятельности компаний. Предоставлены предложения относительно развития корпоративного законодательства. Сделан вывод о том, что корпоративное законодательство в ЕС должно фокусироваться на формировании основных правил, на четком определении полномочий органов управления компании, а также административных и судебных органов, потому что такой подход позволит повысить предсказуемость условий развития процедур создания и деятельности компаний.

Ключевые слова: акции компании, корпоративное право, директива, общество.

Annotation: This article explores the issues of legislative regulation of the procedure of creation and operation of companies in EU member states. Analyzed and identified the main trends in the development of European legislation concerning the establishment and operation of companies. Provided suggestions for the development of corporate law. Concluded that corporate law in the EU should focus on the formation of the basic rules for a clear definition of the powers of the company's management, as well as administrative and judicial bodies, because such an approach would increase the predictability of conditions for the development of procedures and creation of companies.

Key words: stock, corporate law, directive, society.

Директиви ЄС, які регулюють питання утворення різних видів компаній, протягом всього часу своєї дії

постійно зазнавали змін та вдосконалювалися. На сьогодні ключові директиви зі створення компаній замінено новими директивами з урахуванням усіх змін та пропозицій. Це свідчить про те, що

© Товкун І.М., 2014